

УДК 94(477)*94(437.1/2)

Корсак Р. В.,
доктор історичних наук, доцент кафедри
туристичної інфраструктури і сервісу, факультет
«Туризму», Ужгородський національний університет
(Україна, Ужгород), korsakr@inbox.ru

СУДОВА СИСТЕМА ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Розглядається досвід Чеської Республіки у реформуванні судової системи. Автор розкриває позитивні і негативні тенденції цієї трансформації та можливостей використання чеського досвіду й для України. Дослідження теми стало можливим завдяки використанню загальнонаукових методів пізнання: аналізу, синтезу, системності, узагальнення, конкретності, історизму та діалектичного методу. У науковому доробку віддано перевагу історичним методам дослідження: історико-генетичному, історико-порівняльному, історико-синтетичному, історико-діахронному, емпіричному аналізу тощо.

Ключові слова: Чеська Республіка, Україна, судова система ЧР, судова система України, судочинство, юрисдикція.

Події які відбуваються в Україні протягом двох останніх років (2014–2015) засвідчують намір нашого Уряду, Верховної Ради як вищого законодавчого органу країни та Президента України докорінно реформувати українське суспільство відповідно до вимог та стандартів європейської спільноти. Не оминають ці зміни й правову систему України, тому головне правильно провести необхідні реформування. За зразок можна використати досвід країн з соціалістичним минулим, зокрема Чеської Республіки, яка сьогодні демонструє взірць європейської демократії та правочинства. Необхідно відзначити, що реформування судової системи Чеської Республіки не є предметом широкого кола спеціальних наукових досліджень у вітчизняній історіографії. Зокрема, серед вітчизняних праць можна виділити дослідження В. Лемака [5], Г. Зеленько [1], а із зарубіжних М. Лазаревої [6]. Тому у даній статті робиться спроба проаналізувати можливості використання чеського правового досвіду для України.

Судова система ЧР на відміну від України, має чітку та оптимальну структуру. Це забезпечує з одного боку економізацію бюджетних коштів на зайві витрати щодо судочинства, а з іншого якість правової системи та високі заробітні оклади. Судову владу представляють від імені Чеської Республіки незалежні суди. Судді при виконанні своїх обов'язків повинні бути незалежними та їх неупередженість ніхто не має права ставити під загрозу. Система судів складається з Верховного суду, Верховного адміністративного суду, вищих, обласних та районних судів. За дотримання Конституції відповідає Конституційний суд, який складається з 15 судів, призначених на період 10 років. Судова система регулюється Конституцією Чеської Республіки, яка визначає суди в якості самостійних органів у рамках традиційної системи стримувань і противаг. Зокрема, згідно четвертого розділу Конституції Чеської Республіки встановлюється роль судової влади, яка полягає у тому що, основною функцією судів є захист прав і порядку, встановленому законодавством Чехії [4, с. 445–484; 3, с. 5–30; 12, с. 19–34].

Судам надається повна компетенція у визначенні вини і покарання за злочини. Суди конституційовані як незалежні, а їх адміністрування знаходиться під юрисдикцією Міністерства юстиції. Чеська Республіка має систему судів загальної юрисдикції, мережа яких є чотирирівневою: два верховні суди – один для адміністративних і один для решти питань; два вищі суди – один у м. Празі і один в

м. Оломоуці; вісім регіональних судів; вісімдесят шість районних судів. Чеських суддів призначає Президент ЧР безстроково, і, які як правило, не можуть бути відкликані або переведені без їх згоди. Більшість вищих судів розташовані у м. Брно, так, щоб забезпечити противагу концентрації влади у м. Прага. Цим самим уникається явище так званого «Прагоцентризму» і яке з успіхом можна застосувати у межах проведення реформи судової децентралізації влади в Україні, т.зв. «Києвоцентризму» (надання влади з Києва на місця) [7; 8].

Чеська судова система передбачає три рівні юрисдикції:

1. Суди загальної юрисдикції;
2. Адміністративні суди;
3. Конституційний суд Чеської Республіки.

Останні дві юрисдикції є спеціалізованими – якщо питання не віднесено до їх компетенції (за прямою вказівкою законодавства), то воно буде розглядатися в судах загальної юрисдикції [9].

Конституційний суд Чеської Республіки знаходиться поза загальною структурою судів. Його статус і повноваження закріплені безпосередньо в Конституції Чехії. Цей судовий орган відповідає за конституційність здійснення державної влади. Це досягається шляхом анулювання законів які знаходяться у конфлікті з конституційним ладом та Хартією основних прав і свобод. Це обумовлено тим, що конституційні закони є законодавчими актами вищої сили і їх прийняття вимагає кваліфікованої більшості в парламенті. Будь-яке інше законодавство підпорядковується їм. Цей процес називається конституційним (судовим) контролем. У зв'язку з цим існують повноваження суду приймати рішення про відповідність конституційному ладові міжнародного договору, що передує його ратифікації. Місце перебування Конституційного суду у м. Брно [4, с. 445–484; 10].

Суди загальної юрисдикції розглядають кримінальні і цивільні справи, які можуть прийматися до провадження як районними судами, так і обласними судами. Наприклад, у кримінальному судочинстві районні суди, як правило, розглядають справи по першій інстанції. Однак, коли покарання за злочин згідно обвинувачення перевищує 5 років, справа буде розглядатися обласним судом в якості суду першої інстанції. Межі юрисдикцій районних судів не завжди збігаються з межами адміністративних районів.

Вищий суд – один знаходиться у м. Прага та поширює свою юрисдикцію на регіон Богемію, а другий у м. Оломоуц з юрисдикцією на регіони Моравію і Сілезію. Вони опрацьовують апеляції у справах, що слухалися обласними судами як судами першої інстанції.

Верховний суд Чеської Республіки, розташований у м. Брно, є найвищим судовим органом у цивільних, у тому числі комерційних / господарських, і у кримінальних справах, за винятком питань, віднесених до компетенції Конституційного Суду або Вищого адміністративного суду. В якості суду третьої інстанції він переглядає справи у касаційному й апеляційному порядку [4, с. 445–484].

Чеська система адміністративних судів має два рівні. Нижчий складається із спеціалізованих адміністративних палат у складі обласних судів, які діють у якості судів першої інстанції. Суд другої і останньої інстанції – Верховний адміністративний суд Чеської Республіки, розташований у м. Брно. Як впливає з назви, він

призначений виключно для адміністративної юстиції. До питань, підсудних адміністративним судам, належать справи, пов'язані з виборами, реєстрацією політичних партій, рухів і компетенційні спори між державними органами [4, с. 445–484].

Реформа судів в Україні має початися з ліквідації корупції. Наприклад, у Чеській Республіці зникнення корупції в судах почалося із звільнення найбільш корумпованих суддів (1989–1991 рр.). Міністерством юстиції був опублікований список із близько 1000 суддів, котрі до 1989 р. були членами Комуністичної партії. Конституційний суд країни зауважив, що комуністичне минуле цих суддів може впливати на їхню правосвідомість. З 1991 по 1995 рр. судді отримували маленьку зарплату. З 1995–го року система стабілізувалася та зарплати суддів були підвищені, зокрема для суддів Верховного суду – 4322,16 євро [11; 2, с. 92–105].

У результаті правової реформи у ЧР припинили існування воєнні суди, а судді Федерального суду Чехословаччини стали суддями Верховного або вищих судів Чехії [13, с. 3158–3159].

У зв'язку з підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, необхідно активно змінювати своє законодавство і правову практику відповідно до вимог ЄС. Наприклад, для нашої держави може бути повчальний досвід Чехії, щодо можливості чеських судів звертатися до суду Європейського Союзу, який дає тлумачення європейського права в питанні судів. Зокрема, перше чеське звернення до Європейського Суду відбулося 28 жовтня 2005 р., а на сьогодні зафіксовано 35 таких звернень. Тобто Україна у майбутньому може активно вирішувати суперечки та справи у площині впливу європейського права та спорів про його тлумачення. Така практика застосування європейських норм (на зразок чеського права та законів) має бути поширеною у вітчизняному законодавстві [10].

Українському Уряду необхідно врахувати чеський досвід кадрового забезпечення суддів. Зокрема, у Чехії найбільш важливими особами в судочинстві є професійні судді й адвокати, у кримінальних справах також державні прокурори, іноді засідателі. Існують також інші юридичні професії, представники котрих безпосередньо не беруть участі в судових процесах – нотаріуси і судові виконавці [11; 12, с. 26–41].

Суддя є центральною фігурою чеської судової системи, в силу чого його становище визначається самою Конституцією. Чеська Республіка має систему кар'єри в судовій владі. Конституція передбачає, що судді призначаються безстроково Президентом Республіки, і, як правило, не можуть бути відкликані. Для призначення необхідне подання міністра юстиції, контрасигноване Прем'єр-міністром. Законодавство вимагає, щоб суддя мав бездоганну репутацію, був випускником юридичної школи, не обмеженим у дієздатності, без судимості, а також він повинен погодитися із тим, що його посада несумісна з політичними функціями, (на відміну від України, зокрема найвищі державні правові посади тісно пов'язані з провладними партіями: В. Пшонка – Партія Регіонів, В. Шокін – провладна коаліція та ін.). Суддя повинен бути принаймні 30-річного віку і пройти трирічне спеціалізоване навчання в судах. Так як судова влада обмежена від впливу виконавчої і законодавчої влад, усі дисциплінарні питання суддів, а також державних прокурорів належить розглядати самим суддівським

корпусом, зокрема, дисциплінарними палатами Вищого адміністративного суду. Єдиною особою, до повноважень якої належить внесення кримінального обвинувачення до суду, є державний прокурор. Департамент державних прокурорів є частиною Міністерства юстиції [4, с. 445–484].

Отже, реформуючи юридичну систему України необхідно врахувати правовий досвід Чехії та інших Центральноєвропейських країн, які є сьогодні членами ЄС. Головними і нагальними питаннями є ліквідація корупції у сфері національної юрисдикції, правильного формування кадрового забезпечення, а також створення справедливої та дієвої судової системи.

Список використаних джерел

1. Зеленько Г. Проблема інституціоналізації громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах [Текст] / Галина Іванівна Зеленько // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2003. – С.285–290.
2. Зеленько Г. Політико–правові механізми інституціоналізації громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах (на прикладі країн Вишеградської групи) [Текст] // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Курасівські читання. – К., 2006. – Вип.30, Кн.2. – С.92–105.
3. Конституція України. – К.: Українська правнича фундація, 1966. – 64 с.
4. Конституція Чеської Республіки з 16 грудня 1992 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / Упорядник С. Головатий. – К.: Українська правнича фундація, Право, 1996. – С.445–484.
5. Лемак В. В. Державно–правова реформа в Чехословаччині в умовах постсоціалістичної модернізації й поділу федерації [Текст]. – Ужгород: Ліра, 2002. – 248 с.
6. Лазарева М. Н. Парламент в условиях строительства демократического государства: опыт Чешской Республики [Текст]: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / М. Н. Лазарева [Московская гос. юрид. акад. им. О. Е. Кутафина]. – М., 2009. – 32 с.
7. Pravo. – 1998. – 30 června.
8. Pravo. – 1998. – 30 června.
9. Pravo. – 2001. – 5 června.
10. Pravo. – 2011. – 9 srpen.
11. Pravo. – 2013. – 14 února.
12. Ústava České Republiky a listina základních práv a svobod. – Ostrava: Aries, 1992. – 112 s.
13. Ústavný zákon ze dne 25 listopadu 1992 o zániku České a Slovenské Federální Republiky // Sbirka zákonů ČSFR. – Praha, 1992. – Č.542. – S.3158–3159.

References

1. Zelen'ko H. Problema instytutsionalizatsiyi hromadyans'koho suspil'stva u post-sotsialistychnykh krayinakh [Tekst] / Halyna Ivanivna Zelen'ko // Suchasna ukraiyins'ka polityka. Polityky i politolohy pro ney. – K., 2003. – S.285–290.
2. Zelen'ko H. Polityko–pravovi mekhanizmy instytutsionalizatsiyi hromadyans'koho suspil'stva u post-sotsialistychnykh krayinakh (na prykladі krayin Vyshehrads'koyi hrupy) [Tekst] // Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny. Kurasisiv'ski chytannya. – K., 2006. – Vyp.30, Kn.2. – S.92–105.
3. Konstytutsiya Ukrayiny. – K.: Ukrayins'ka pravnycha fundatsiya, 1966. – 64 s.
4. Konstytutsiya Ches'koyi Respubliky z 16 hrudnya 1992 r. // Konstytutsiyi novykh derzhav Yevropy ta Aziyi / Uporyadnyk S. Holovaty. – K.: Ukrayins'ka pravnycha fundatsiya, Pravo, 1996. – S.445–484.
5. Lemak V. V. Derzhavno–pravova reforma v Chekhoslovachchyni v umovakh post-sotsialistychnoyi modernizatsiyi u podilu federatsiyi [Tekst]. – Uzhhorod: Lira, 2002. – 248 s.
6. Lazareva M. N. Parlament v uslovyyakh stroytel'stva demokratycheskoho hosudarstva: opyt Cheshskoy Respubliky [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk / M. N. Lazareva [Moskovskaya hos. yuryd. akad. ym. O. E. Kutafyna]. – M., 2009. – 32 s.
7. Pravo. – 1998. – 30 června.
8. Pravo. – 1998. – 30 června.

9. Pravo. – 2001. – 5 června.
10. Pravo. – 2011. – 9 srpen.
11. Pravo. – 2013. – 14 února.
12. Ústava České Republiky a listina základních práv a svobod. – Ostrava: Aries, 1992. – 112 s.
13. Ústavný zákon ze dne 25 listopadu 1992 o zániku České a Slovenské Federální Republiky // Sběrka zákonů ČSFR. – Praha, 1992. – Č.542. – S.3158–3159.

Korsak R. V., doctor of historical sciences, professor, *Uzhgorod National University, faculty of «Tourism», department of tourism infrastructure and services (Ukraine, Uzhgorod), korsakr@inbox.ru*

Judicial systems Czech Republic: reform experience for Ukraine

The article deals the experience of the Czech Republic in reforming the judicial system. The author reveals the positive and negative tendencies of this transformation and the possibilities of using the Czech experience for Ukraine. A study was made possible through the use of scientific methods of knowledge: analysis, synthesis, systematization, generalization, concrete, historical and dialectical method. In the preferred scientific heritage historical research methods: historical and genetic, historical, comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Keywords: Czech Republic, Ukraine, the Czech judiciary, the judicial system Ukraine, judiciary, jurisdiction.

Korsak P. B., доктор исторических наук, доцент кафедры туристической инфраструктуры и сервиса, факультет «Туризма», Ужгородский национальный университет (Украина, Ужгород), korsakr@inbox.ru

Судебная система Чешской Республики: опыт реформирования для Украины

Рассматривается опыт Чешской Республики в реформировании судебной системы. Автор раскрывает положительные и отрицательные тенденции этой трансформации и возможности использования чешского опыта для Украины. Исследование темы стало возможным благодаря использованию общенаучных методов познания: анализа, синтеза, системности, обобщения, конкретности, историзма и диалектического метода. В научном исследовании отдано предпочтение историческим методам исследования: историко-генетическому, историко-сравнительному, историко-синтетическому, историко-диахронному, эмпирическому анализу.

Ключевые слова: Чехия, Украина, судебная система ЧР, судебная система Украины, юрисдикция.

* * *

УДК 94(477/7)

Волканова Н. В.,

аспірантка кафедри української і всесвітньої історії та культури, Ізмаїльський державний гуманітарний університет (Україна, Ізмаїл), nvolkanova@mail.ru

ВНЕСОК ДВОРЯН БЕССАРАБІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ АРМІЇ ПРОДОВОЛЬСТВОМ ПІД ЧАС ВІЙНИ 1853–1856 РР.

Під час Кримської (Східної) війни 1853–1856 рр. організація збройних сил Росії виявилась застарілою. Особливо гостро відчувалась відсталість системи матеріального забезпечення. В роки війни до справи постачання армії продовольством змушені були долучитися всі стани імперії. Особливо значні пожертви надавали дворяни. Метою даної статті є на основі раніше не опублікованих архівних документів дослідити місце та роль дворянства Бессарабії в забезпеченні російської армії продовольством під час конфлікту 1853–1856 рр. Для її реалізації нами були використані методи системного аналізу, конкретизації та історико-системний. Доведено, що аристократи Бессарабської області під час Кримської війни всебічно допомагали російській армії. Вони відіграли помітну роль в забезпеченні російської армії продовольством, зокрема худобою.

Ключові слова: дворянство, продовольство, Бессарабська область, війна, благодійність.

Політична та військова поразка Росії в Східній (Кримській) війні 1853–1856 рр. продемонструвала невідповідність російської військової системи тогочасним викликам. Держава утримувала величезну армію в мирний час, водночас не маючи підготовленого резерву на випадок війни. Реформування було потрібно майже

всюди: в управлінні збройними силами, озброєнні та комплектації військ, підготовці офіцерських кадрів тощо. Особливої уваги від держави вимагала існуюча система матеріального забезпечення армії.

Більшість поразок і невдач російської армії у військових битвах періоду Східної (Кримської) війни були викликані саме проблемами з постачанням продовольства, боєприпасів, фуражу. Особливо гостро на той час стояло питання забезпечення військ провіантом. Так, у газеті «Колокол» зазначалося, що «...в Севастополі солдати вмирили більш від лихого утримання, ніж від ворога» [1].

Допомогу російській армії надавали всі стани імперії. Особливими розмірами пожертвувань відзначалися представники дворянського стану, які виділяли фінанси, продовольство та різноманітне майно на військові потреби. Не залишалися осторонь цього процесу й аристократи Бессарабії.

В сучасній історичній науці дослідженням nobilitetu Півдня України займається ряд дослідників. Зокрема, Л. Циганенко [2] в своїх роботах розглядає правові засади оформлення дворянства Бессарабії, особливості його nobilitaції та внутрішньої стратифікації, підприємницьку і торгово-фінансову діяльність та інше. Аспект благодійності дворян вивчається в дослідженнях І. Гветадзе [3] та І. Гребцової [4]. В полі зору їх наукових інтересів знаходиться розвиток станової благодійності, а також внесок благодійників і меценатів іноземного походження в розвиток соціально-гуманітарної інфраструктури регіону.

На сьогоднішній день з історії Кримської війни написано значну кількість робіт, в яких розглядається хід військових дій, питання міжнародних відносин, організація та постачання армій ворогуючих сторін. В рамках останнього російськими науковцями Е. Бочковим і С. Гавриловим [5] проведено наукові розвідки з питань забезпечення російської армії в Східній війні та реформування системи її матеріального постачання в другій половині XIX ст.

Не зважаючи на наявність певної кількості досліджень з окресленої проблематики, питання участі бессарабських аристократів у постачанні військ Російської імперії в роки Кримської війни залишається малодослідженим. Саме тому метою даної статті є аналіз місця та ролі дворянства Бессарабії в забезпеченні російської армії продовольством під час конфлікту 1853–1856 рр. Головним джерелом для написання стали раніше неопубліковані матеріали, виявлені автором у фондах Національного архіву Республіки Молдова.

Під час Кримської війни за постачання діючій армії продовольства відповідала спеціальна провіантська комісія, яку було створено в 1853 р. (під час закордонного походу до Валахії проти турків). Начальником комісії (за протекцією фельдмаршала І. Паскевича) було призначено полковника Ф. Затлера, який на всі важливі посади призначив своїх родичів або свояків: тесть полковника – О. Шаров став директором інтендантства, а свояк Г. Воронич – чиновником з особливих доручень. Це дозволило Ф. Затлеру створити корупційні схеми для реалізації різноманітних махінацій на поставках продовольства. Результат цих дій проявився, з одного боку, в гнилих сухарях і зіпсованому м'ясі, що постачалося на потреби військових; а з іншого, в надвеликих прибутках, які отримував Ф. Затлер. Полкові командири